

Benkő Andrea–Kalla Zsuzsa

A PETŐFI TÁRSASÁG ÉS A PETŐFI HÁZ

Az emlékezet társadalmi szervezeteitől – társaságok, egyesületek, körök – több szempontból is különbözik a Petőfi Társaság. E szempontok közül az utódok számára legfontosabb az, hogy a Társaság célja nem csupán a szépliteratúra ápolása volt, hanem annak az akkor még elérhető, kézzelfogható tárgyi, művészeti, kézíratos anyagnak az összegyűjtése, majd elhelyezése, amely a Petőfi-kutatás bázisát, egyúttal a magyar irodalmi muzeológia első számú törzsanyagát jelenti.

Megalakulásának ötlete többször felmerült. A *Hon* című napilap Vas Gerebennek és Degré Alajosnak tulajdonítja a gondolatot 1863-ban, de tényleges megszületése 1876-ra esik, amikor az Írók és Művészek Kerepesi úti szobájában Balázs Sándor, Lauka Gusztáv, Szigligeti Ede, Éjszaki Károly és Szana Tamás megalapítja a Társaságot. Elnöknek Jókai Mórt kéri fel, aki az első ünnepi nagygyűlésen beszédében a Tízek Társaságának örökségére hivatkozik: „Petőfi felébreszthetetlen, de az eszme, az irány, amelyet ő megállapított, életben tartandó.”

Ezen eszme jegyében az Írók és Művészek Társasága 1878-ban megvásárolja a kiskőrösi szülőházat, amelyet Jókai a Petőfi Társaság nevében jelképesen e szavakkal vesz birtokba: „Áldás legyen rajtad dicső hajlék! Légy megtelve dicső szellemével örökre! Petőfi szülőhajléka alatt múlt szava legyen a fájdalomnak, tartós az örömmek, futóvendég legyen benne a baj, rendes szálló az áldás.”

A Társaság következő kezdeményezése a költő szobrának felállítása a segesvári csatatéren. Erre 1899-ben, Petőfi halálának ötvenedik évfordulóján kerül sor. (Köllő Miklós alkotása ma Kiskunfélegyházán látható, ahol a trianoni diktátum következményei elől megmentendő, a Társaság indítványára 1922-ben újra felavatják.)

Intézménytörténetünk, hagyományaink szempontjából azonban a Társaság egyik legfontosabb tetteinek a Petőfi Ház létrehozását tartjuk.

A Petőfi Társaság csaknem megalakulása óta szorgalmazza egy országos gyűjtő-körű Petőfi-emlékhely létrehozását, európai példákra hivatkozva sürgeti a féltve őrzött kéziratok, tárgyak bemutatását, amely a Petőfi-kultusz népszerűsítésének is – hitünk szerint – fontos eleme lenne. Több nemzeti kultuszhely létezik már ekkor: Angliában a Shakespeare-ház, Németországban Goethe frankfurti szülőháza, Ferrarában Ariosto lakóhelye, Firenzében Dante dolgozószobája. 1886-ban nyílik meg a Goethe Társaság védőszárnya alatt a magyarok által leginkább látogatott zárandokhely és sokat hivatkozott előkép, a weimari Goethe Múzeum.

Gyulai ugyan joggal teszi szavá a Petőfi Ház létesítésének tervét bíráló cikkében, hogy a fenti példák szerint emlékhellyé rendszerint azt a házat szentelik fel, ahol az író született, vagy élt és alkotott, de létezik hazai ellenpélda: Kazinczy 1856-ban felavatott dór stílusú mauzóleuma Széphalmon – ehhez a sírhoz Petőfi is zárandokolni jött már –, amely az idők során alakult át múzeummá.

A Petőfi Ház létesítésének, intézményé formálásának konkrét terve 1899-ben, Petőfi halálának évfordulóján vetődött fel, s ezt követően felgyorsult a költő relikviáinak már korábban megindult gyűjtése. Igaz, a relikviák számának növelésével együtt időnként a Petőfi-kultusz „kegyességét” ellenzők is hallatják hangjukat a sajtóban: „Nekünk úgy tetszik, hogy nem Petőfinek, hanem a Petőfi-társaságnak van

szüksége ily kegyeletes házra, hol kényelmesen elhelyezkedjék, s a magyar szépirodalom vezérszerepét kísérelje meg játszani, melyre nem igen látszik hivatottnak.” (Gyulai Pál) 1906-ban Bartók Lajos indítja el a gyűjtést, majd halála után Endrődi Sándor folytatja, s hamarosan megveszik a Bajza utcai házat, ahol Jókai 1892 és 1899 között lakott, hogy ennek rekonstrukciója után itt rendezzék be az immár három-ezer darabot számláló Petőfi-gyűjteményt.

A jelentős anyagi erőt kívánó vállalkozást Herczeg Ferenc ötlete juttatja révbe, a magyar nőket kéri fel a gyűjtésre: „Hiszen a hölgyek úgyszólván az egyedüli közönsége a magyar szépirodalomnak.” A Társaság jól számít, ez a tevékenység teret ad az adakozásnak, a közhasznú tevékenységnek, s persze az önmutogatásnak is. 1907-ben gróf Apponyi Albertné, a kultuszminiszter nejeének vezetésével főként arisztokrata hölgyekből alakul meg a Petőfi Ház bizottság, vidéki testvérbizottságokat hoz létre, gyűjtőíveket küld széjjel, a főváros, tanintézetek, iskolák, a sajtó, pénzintézetek adakoznak a Petőfi Ház javára.

A Petőfi Ház létesítése és leginkább a gyűjtés módszerei ezúttal is kiváltják a magyar társadalom másik felének tiltakozását, így például Adyét. Ám ez természetesen nem Petőfi, hanem épülő kultuszának konzervativizmusa ellen irányult.

Közben jó ütemben haladt a Ház új arculatának kialakítása.

A Petőfi Ház építészetiileg homogén, nívós kialakítású, jelentős épület lett, a magyaros szecesszió jegyében született. Építész Vágó József és László volt, a belsőépítészeti munkákat Faragó Ödön irányította.

Az épületben nemcsak ereklyetár, de kutatószoba és könyvtár is helyet kap. A Petőfi Társaság felhívása nyomán összegyűlt anyag, bár a fővárosban több más gyűjtemény is őrzött Petőfi- relikviákat, betöltötte a kiállítóhelyiségeket. Rengeteg

A Petőfi Társaság tagjai a Petőfi Ház kiállításán

hiteles kézirat és első kiadás került elő. Ferencziék nagy gonddal, csak kortársaktól, bizonyítható adatokkal gyűjtöttek, erre utal az itt-ott olvasható bejegyzés a leltár-könyvben: nem hiteles eredetű.

A Petőfi Ház életének nevezetes napja a megnyitó 1909. november 7-én, ahol számos előkelőség és természetesen a gyűjtést vezető arisztokrata hölgykoszorú is felvonul. A sajtó hozsannázik, de azért a dal ismét nem egyszerűen... Cholnoky Viktor így ír: „De van immár kő, van szorgalmas szeretet, van a magunk szegénységéből kitelt gazdagság arra, hogy templomot emelhettünk annak, aki úgy múlt el, hogy még sírkövet sem engedett magának állítani.” Kiss József versben ünnepli a Petőfi Házat, mely „nem sárkunyhó, de büszke palota” s ahová „kérges kezekkel proletár jöhet”. Az utóirata keserű, józan. „Van házad, Petőfi, van telekszámod / Révbe jutottál, fizeted a vámot, / a jó sors utólag sok mindent adott – / De eszméid ma is hajléktalanok.”

A Házat 1912-ben tovább bővítik, ekkor a Hegedűs család letéteként a Petőfi Házba került és a Nagy Bellától megvásárolt ereklyékből Jókai-emlékszoba nyílik. A Ház könyvtárában nemcsak az első Petőfi-kiadások, műfordítások vannak meg, hanem évről évre gyarapodik az állomány a Petőfi Társaság tagjainak műveivel. Mikszáth kedvesen ironikus sorokkal ajánlja *Jókai Mór és kora* című munkáját a könyvtárnak: „Mikszáth Kálmán hódolattal küldi ezt a szerény könyvét a nagy költő háztartásába, akinek bár már nem él: háza van Pesten, s akinek bár már meghalt, sírja nincs sehol.” A Petőfi Házat a Társaság kezeli, tagjai közül kerül ki mindig a múzeumőr – Kéry Gyula, majd Komáromi János –, aki a Házban berendezett szolgálati lakásban lakik.

Valamiképpen a Petőfi Házhoz is kapcsolódnak a Társaság kiadványai, a még a Ház megnyitása előtt indult *Petőfi Társaság Lapja*, majd utódja, a *Koszorú*.

Legfőképpen azonban a *Petőfi-könyvtár* című sorozat, amelynek tizenöt kötetében harminc füzet foglalkozik a költő életével és utóéletével.

Megnyitását követően a Petőfi Ház a fővárosi nevezetességek egyike lett. Ám idővel elfogytak az emlékezők, az adományok ritkultak, a látogatók száma is megcsappant. 1919 után 1922-ben nyílik meg újra. 1925-től a Petőfi Társaság már nem tudja fenntartani, állami intézményként működik tovább.

A második világháború során bombatalálat érte a Bajza utcai Petőfi Házat, s kiállításainak nagy része is megsérül. 1948 centenáriumára helyreállítják az épületet s felújítják a kiállítást – „a fölösleges neogót díszletek” elhagyásával és a költő forradalmi munkásságának a kiemelésével.

A dísztermet, ahol a jeles vendégeket fogadják majd, lecupaszítják, fehérre festik: az egykori beszámoló szerint mindennek „egyszerűnek, tartózkodónak” kell lennie. Az új kultusz stílusa: a terem fő falán egyetlen hatalmas fotónagyítás látható a Petőfi-daggerrotpiáról, mellette a falon a forradalmi versek kéziratainak nagyméretű másolatait függesztik ki.

A következő évben már az egész Petőfi Ház átalakul. Petőfi halálának centenáriumára az épületet nagy, sima, színes felületek, díszletszerű berendezés, dekoratív drapériák, emberfeletti nagyságú Petőfi-portrék uralják. A falakon óriás betűkkel szerepelnek a forradalmi idézetek. A Petőfi-kiállítás kiemelt témája évtizedekig március 15-e. A látogató óráról órára követheti e nap eseményeit. A még épülő installációról írja a *Magyar Nemzet* tudósítója: „De általában így befejezetlenül is valami csodás és kegyeletteljes szemlélődés ez a készülő kiállítás.” Különösen a változatlanul hagyott kiskőrösi szobában hatódik meg az újságíró, a rendezők jó érzékkel kegyelmeztek meg az előző berendezés hatásos elemeinek.

1949 más változásokat is hozott. A népi demokráciából a diktatúrába forduló politika – a többi társadalmi szervezettel együtt – betiltja a Petőfi Házat kezdeményező Petőfi Társaságot. Ugyanakkor maga a Ház új „lakóval” bővült – József Attilával. Az emeleten – a Révai József és Horváth Márton irodalompolitikája megrajzolta Petőfi-Ady-József Attila fejlődési ívnek megfelelően – már nem Jókai, hanem József Attila-emlékkiállítást rendeztek be. Petőfi és József Attila egyidejű kultuszát megkönnyítette, hogy a két költő életútjában sok az azonos, a kultuszképződés szempontjából fontos elem: az alacsony sorban születés, az írónyomor, a lázadás, a szociális érzékenység, a nagy szerelmi ciklusok, a fiatalon elszenvedett, tragikus halál.

Az ötvenes évek elején a Ház elnevezése is megváltozik – Petőfi és József Attila Múzeum lesz. S 1954-ben gyűjteményeire támaszkodva a kulturális miniszter rendeletileg létrehozza a magyar irodalom egészét gyűjtő Petőfi Irodalmi Múzeumot, amely még két évig a régi Petőfi Ház épületében működik.